

Finská orální historie

Tomáš Bouška

Mgr. Tomáš Bouška (1980) je doktorandem Ústavu politologie FF UK, autorem dobrovolnické iniciativy Političtí vězni.cz a členem České asociace orální historie. Zabývá se rozvojem orální historie a studiem historicko-politického kontextu životních příběhů politických vězňů ve 20. století u nás a v zahraničí.

Posudky:

Prof. PaedDr. et Mgr. Miroslav Vaněk, Ph.D. (vedoucí Centra orální historie při ÚSD AV ČR, v.v.i.)

PhDr. Pavel Mücke, Ph.D. (Centrum orální historie při ÚSD AV ČR, v.v.i.)

Obsah:

1	Úvod	2
2	Na počátku byly archivy	3
3	Zlatá šedesátá	6
4	Orální historie z finských papíren	8
5	Orální historie finského parlamentu	9
6	Akademický výzkum.....	12
7	Orální historie jako román a poezie	14
8	Suulinen historia vs. Muistitietotutkimus.....	18
9	FOHN	20
10	Závěr.....	21

Abstrakt:

Příběhy obyčejných lidí a jejich analýza a interpretace na pozadí velkých dějin představují (nejen) na severu Evropy důležitý zdroj poznání. Tomáš Bouška v článku popisuje nové poznatky z oblasti rozvoje a aplikace orální historie na finských univerzitách a vědeckých institucích. V rozhovorech s předními orálními historiky země tisíce jezer postihuje přínosy, které zde dosavadní vědecká práce pro rozvoj humanitních věd znamenala a stále znamená. Autor také předkládá náměty a inspiraci pro českou vědeckou základnu, která se orální historií zabývá nebo tak hodlá v blízké budoucnosti činit. Finské historické fenomény a metodologické výzvy na poli výzkumu OH mají k českému prostředí překvapivě blízko. Podívejme se na tuto moderní disciplínu z modrobílé perspektivy a uvažme, co nám vlastně nabízí.

Abstract:

Stories of ordinary people and their analysis and interpretation on the field of „big history“ are a source of knowledge of a unique kind (not only) in northern Europe. Tomáš Bouška

describes his recent findings in oral history application and development in the Finnish universities and research institutions. Using interviews with major Finnish oral historians he points at benefits of their work in terms of expansion and building up of local humanities. At the same time, the author aims at delivering thematic inspiration for the Czech OH research circles. In Finland, historical phenomena and methodological challenges in the field of OH are surprisingly close to the Czech research environment. The time has arrived to look at this modern discipline from blue&white perspective and consider what proposal it makes us.

Klíčová slova:

Orální historie, Finsko, rozhovor, životní příběh, FOHN, COHA.

1 Úvod

Metoda orální historie je z povahy multidisciplinárním nástrojem moderního kvalitativního výzkumu. Je vhodným prostředkem pro sběr a analýzu dat v celé řadě společenských oborů, což se promítá do soudobých snah povýšit orální historii na svébytný vědní obor interdisciplinárního charakteru.¹ Nedávno jsme do široké palety vědeckých záměrů přispěli s kolegy z dobrovolnické iniciativy Političtí vězni.cz studii na téma orální historie a trauma² a orální historie a vězeňská poezie³ a dá se očekávat, že v tomto duchu budou pokračovat i další autoři a noví mladí kolegové (nejen) z České asociace orální historie.

Jak známo, severní Evropu neobývají národy se zrovna početnou populací. Přesto tu státy jako Švédsko, Norsko nebo Finsko vynikají v řadě oborů a patří mezi nejrozvinutější země světa. Jejich úspěšnost lze jistě vysvětlit i kvalitou vědecké a pedagogické reprezentace. Finsko je skloňováno v souvislosti s předními příčkami školní úspěšnosti. Místní vzdělávací politika a výzkum a vývoj patří již druhou dekádu mezi světovou špičku. Dokládají to nejenom tradičně pozitivní celosvětová hodnocení (např. známé testy Programu pro mezinárodní hodnocení žáků – PISA⁴), ale i vysokoškolská mobilita (dosahuje míry 20% studentů, což je výsledek, který stanovil Boloňský proces jako evropský cíl pro rok 2020⁵) nebo produkce vědeckých publikací, která předčí Velkou Británii i Německo⁶.

¹ Více viz VANĚK, M. - MÜCKE P. - PELIKÁNOVÁ H. *Naslouchat hlasům paměti*, s. 13.

² BUŠKOVÁ, K. Ženy v komunistických vězeních: psychologické dopady politického věznění a způsoby jejich zvládnutí. In BOUŠKA, T. – PINEROVÁ, K. – LOUČ, M. *Českoslovenští političtí vězni. Životní příběhy*. s. 46 – 62.

³ ČÁSLAVOVÁ, P. Vězeňská poezie: dokument a svědectví. In c.d. s. 63 – 77.

⁴ Např. v roce 2003 zaznamenali Finové prvenství ze 41 států a čtyř testovaných oblastí v čtenářské a přírodovědné gramotnosti, druhé místo v gramotnosti matematické a třetí v řešení problémových úloh.

⁵ [online] Dostupné z: <http://www.bologna.msmt.cz/> [citováno 12. září 2010]

⁶ VIRKKUNEN, H. A Higher Education. In *Public Service Review: European Union 18*, s. 505. [online]

Je-li na tom finská vzdělanostní společnost tak dobře, není od věci podívat se, jak si stojí v odvětvích, která jsou skoro stejně mladá, jako novodobé školské reformy. Mám samozřejmě na mysli orální historii a kvalitativní výzkum v této oblasti. Bádání v oboru soudobých dějin za pomoci ústních svědectví dosud žijících účastníků a očitých svědků si muselo vydobýt své místo na slunci snad všude na světě. Ze zkušenosti (nejen) v České republice je patrné, že tato cesta není bez překážek. Jak tomu bylo u finských kolegů? Poradili si se srovnatelnými „bílými místy“ v nedávné historii a kritikou jejich zpracování? Jak vypadají finské projekty založené na sběru vzpomínek, rozhovorů a životopisných vyprávění? Mohou přinést českému prostředí inspiraci a potenciální spolupráci? Jaká vlastně je finská orální historie?

Odpovědi na tyto otázky jsem hledal v roce 2008 a 2010 na univerzitách v Tampere a Helsinkách. Soustředil jsem se na příklady výzkumu založeného na interpretaci a analýze biografických dat, a to nejen v textech finských autorů, ale i v rozhovorech se samotnými průkopníky finské orální historie (dále jen OH).⁷ O genezi orálně historických projektů jsem konkrétně hovořil s Jormou Kalelou, emeritním profesorem historie z Univerzity v Turku, Marjattou Hietalou, profesorkou obecné historie na Univerzitě v Tampere, doc. Outi Fingerroos, etnologkou z Univerzity v Jyväskylä, doc. Ullou-Maijou Peltonenovou z Finské literární společnosti a historikem a spisovatelem Timem Malmim.

2 Na počátku byly archivy

Podle mých dosavadních zjištění patří mezi první výrazný rys finské orální historie její napojení na studium folkloru a tradic místního venkovského obyvatelstva. Systematické nahrávky písní, hudby, poezie a lidové slovesnosti pořizovala Finská literární společnost v Helsinkách⁸ již od 30. let 20. století. Nejstarší zvukové nahrávky zaznamenané na voskových cívkách se v tamější sbírce datují dokonce do roku 1905.⁹ Právě badatelské

Dostupné z:

http://www.publicservice.co.uk/article.asp?publication=European%20Union&id=402&content_name=Focus:%20Oscience%20and%20research%20in%20Finland&article=12909 [citováno 12. září 2010]

⁷ Nahrávky rozhovorů s těmito finskými akademiky vedl autor v r. 2008 a nyní jsou k dispozici v ÚSD COH, sbírka *Rozhovory*.

⁸ Suomalaisen Kirjallisuuden Seura (Finská literární společnost). [online] Dostupné z: <http://www.bologna.msmt.cz/> [citováno 12. září 2010]

⁹ FINGERROOS, O. The advent of oral history in Finland. In *Sborník z 16. Konference Mezinárodní asociace*

bohatství však spočívá v množství písemných materiálů uchovávaných ve finských archivech různého zaměření a původu. Systematický sběr písemností má v zemi dlouhou tradici a patrně jej můžeme odvozovat od luteránské náboženské tradice a konzervativního důrazu na písemný projev.

Bohaté archivní kolekce národních nebo zájmových institucí nejčastěji tvoří přepisy zmiňovaných nahrávek, autobiografie, osobní korespondence, deníky, paměti či odpovědi venkovských dopisovatelů na dotazníkové sbírky pořádané helsinskými archivy. Sbírkovými akcemi, které jsou zde velmi populární, bylo v minulosti získáno rozsáhlé množství materiálu orientovaného na každodennost a obyčejný život na vzdálených farmách a vesnických usedlostech. Jeho rozbor sice vyžaduje rozdílné metodické přístupy, jejich význam však byl pro rozvoj místní folkloristiky a orální historie přesto klíčový. Mnoho finských humanitních vědců, kteří se stali průkopníky orální historie, navíc během své vědecké kariéry v archivech pracovalo. Měli tak snadný přístup k osobním písemnostem a vzpomínkám obyčejných lidí, které tzv. velké dějiny do té doby přehlíželi.

S folkloristkou a dnešní ředitelkou Finské literární společnosti Ullou-Maijou Peltonenovou jsem mluvil o jejím výzkumu a aplikaci metody orální historie právě na archivní materiály. Zajímalo mne, co bylo předmětem tak bohatého šetření, které v šedesátých letech zaměstnalo hned několik institucí najednou. Průkopnická práce Peltonenové se zaměřovala na paměti účastníků a pozůstalých z doby finské občanské války. Právě jejich výpovědi jsou shromážděny v útrobách tří největších finských archivů, které akademička zkoumala: ve Folklorním archivu Finské literární společnosti, Lidovém archivu a Dělnickém archivu. Autorka nejprve porovnávala písemné výstupy dotazníkových šetření z 60. let a zabývala se kontextem, v jakém respondenti na dotazy odpovídali. V pozdějších dílech natáčela vlastní rozhovory a životopisná vyprávění, které se mj. zabývaly pamětí finské občanské války. Pro rozvoj finské orální historie jde o natolik závažné téma, že se u něj na chvíli zastavím. Zdejší přístup k vyrovnání se s tímto historickým fenoménem se navíc vyznačuje nemalou podobností s českým problémem, jakkoli časově mnohem rozsáhlejší – obdobím vlády KSČ v letech 1948–89, respektive traumatem, které toto období pro Čechy představuje.

Finská společnost si ve 20. století prošla nejméně dvěma dějinnými traumaty – krvavou občanskou válkou mezi „bílými a rudými“ v roce 1918 a zimní, respektive pokračovací válkou (continuation war) se SSSR během druhé světové války. Zejména prvně jmenovaný konflikt představuje ukázkový příklad orálně historického tématu *par excellence*. Vítězství „bílých“ v bratrovražedné válce vedlo k jednostrannému, oficiálnímu výkladu historie, kdy se několik desítek let ve Finsku vykládaly dějiny vítězů, tedy „bílé dějiny“. Peltonenová na toto téma v odkaze na historiky Rista Alapura a Heikki Ylikangasovou připomíná: „*Počty obětí finské občanské války nejsou zcela přesné, nicméně předpokládá se, že během konfliktu a bezprostředně po něm zemřelo na 35 tisíc lidí, většinou „rudých*.“¹⁰

Občanská válka se v zemi tisíce jezer odehrála počátkem roku 1918 a trvala asi sto dní. Šlo o relativně krátký, zato citelný zásah do národní identity. Vytoužená nezávislost na sousedním, revolucí zmítaném Rusku, postavila celé Finsko před zásadní sociální a majetkové neshody. „*V zemi bez vlastní armády a se slabým policejním sborem, neboť po únorové revoluci se ruské četnictvo rozpadlo, se začaly vytvářet dvě soukromé armády: buržoazní občanská neboli bílá garda a socialistická rudá garda*.“¹¹. Výsledkem byla válka, která se dotkla rodiny takřka každého Fina, ať už stála na jedné či druhé straně konfliktu. Jako v každé válce, i v této docházelo ke krveprolití, věznění, odstrašujícím popravám a kopání masových hrobů. Vítězství „bílých“, podporovaných Německem, a poražení „rudých“, podporovaných ruskými bolševiky, rozdělilo společnost na vítěze a poražené, přičemž o poražených se toho v oficiální historiografii mnoho neuvádělo. Inu, ne nadarmo se říká, že dějiny píší vítězové. Peltonenová v této souvislosti poukazuje např. na budování kultu maršála Mannerheima: „*Finské učebnice dějepisu používané ve dvacátých a třicátých letech nepopisovaly okolnosti poražené strany konfliktu, ani motivy stojící v pozadí občanské války. Místo toho se bílá armáda a občanské gardy bezvýhradně prezentovaly jako jediní strážci zákona a pořádku. V učebnicích byly pouze fotografie bílé strany a skoro v každé z nich byl otištěn portrét maršála Mannerheima*.“¹²

A právě umlčená paměť občanské války představovala zásadní výzkumné téma, kterým se velké finské archivy začaly „nově“ zabývat. Stalo se to více než čtyřicet let po válce. Jejich

¹⁰ PELTONEN, U. M. The Return of the Narrator. In OLLILA, A.: *Historical Perspectives on Memory*. Studia Historica 61. Finnish Literature Society, Helsinki 1999, s. 119.

¹¹ JUTTIKALA, E. – PIRINEN, K. *Dějiny Finska*, s. 225.

¹² PELTONEN, U. M. *The Return of the Narrator*. C.d., s. 128.

prostřednictvím se k orální historii dostala mj. i U. M. Peltonenová:

„I started studying oral history through civil war memories or tales of war atrocities. Tales have been a very good genre for me to try to study what people are telling about the civil war because it's a very traumatic history in Finland and when I started to study folklore I realized that there was a huge collection of oral memories of the civil war. (...) I was comparing the official version of history with the individual version and that was a fruitful combination. I also compared men's and women's stories. In 2003, I wrote a book on remembering the forgotten stories of the civil war: I compared the 'Red' and the 'White' official and unofficial stories so there were many more dimensions present.“¹³

Výsledky tohoto výzkumu shrnula Peltonenová v dizertační práci v roce 1996. To bychom však předbíhali. K individuální a ústně sdělované paměti se totiž ve Finsku začalo jinak přistupovat daleko dříve.

3 Zlatá šedesátá

Sběr vzpomínkových materiálů z roku 1918, které můžeme fakticky považovat za podklad orálně historické povahy, začal v šedesátých letech 20. století. Zařazení výpovědí očitých svědků historických událostí coby určitého demokratizačního nástroje do standardní výbavy badatelů bylo úzce spojeno s aktivitami vědeckých ústavů, ale i profesně a politicky orientovaných spolků. Podle Outi Fingerroos založili finští archiváři první biografickou sbírku pořízenou metodou orální historie v roce 1960, a to v archivu dělnického hnutí v Helsinkách, aby tak doplnili údaje poskytované v oficiálních historických pramenech.¹⁴ Vedle již zmiňované nezávislé vědecké instituce v podobě Finské literární společnosti tak vstoupili na scénu noví hráči, kteří sběrem pamětí poražených sledovali demokratizaci výkladu tohoto

¹³ ÚSD COH, sbírka *Rozhovory*. Rozhovor s U. M. Peltonen, tazatel Tomáš Bouška.

Zvukový záznam celého anglického rozhovoru s U.M. Peltonen z 8. dubna 2008 je k dispozici ve formátu mp3 v archivu COH ÚSD AV ČR.

¹⁴ FINGERROOS, O. Faces of Oral History Research in Finland. In *Sborník z 15. konference Mezinárodní asociace orální historie "Oral History - A Dialogue with our Times."* [CD-ROM] 2008: Guadalajara, Mexico. .K ,NIKLANDER-SALMI - .S ,LAAKKONEN – .O ,Srovnej také FINGERROOSReview: *Finnish Oral History Network* :pné zDostu .2006 .2006/1 – 13 .vol ,In ELORE .pdf.06 1fls/06 1/arkisto/fi.elore.www//:http , .[2010 لى .12no Jcitov]

složitého tématu. Z jejich pohledu vykazoval dosavadní obraz dějin hmatatelné nedostatky a postrádal pohled „těch druhých“, tedy poražených.

Radikalizace do té doby upozadovaného levicového hnutí nabrala počátkem 60. let na obrátkách. Je proto logické, že bílá, respektive v tomto případě spíše „rudá“, místa počátků finské státnosti padla do oka levicovým politikům, aktivistům a odborářům, kteří volali po uveřejnění dějinné „pravdy“, tj. minulosti rudých obětí války. Komise pro orální historii začala v Dělnickém archivu v šedesátých letech organizovat sbírku tematických autobiografií a pamětí dělníků¹⁵. V Lidovém archivu¹⁶ paralelně vznikala pozoruhodná sbírka rozhovorů a pamětí válečných vězňů a politických vězňů (1919–44). Vznikla společenskopolitická poptávka po dosud nezveřejňovaném výkladu nedávné minulosti. Minimálně v tomto bodě můžeme sledovat paralelu s vývojem v ČR v 90. letech a zejména počátkem nového milénia, kdy se zvýšil zájem o historická témata, jejichž výklad komunistický režim cíleně potlačoval. Ve Finsku to však nebyla jen politicky (levicově) motivovaná snaha vytvořit nový obraz historické paměti. Pro „apolitický“ Folklorní archiv Finské literární společnosti se stala poměrně významnou událostí sběrná soutěž pamětí občanské války, která proběhla v letech 1965 – 69. Zaměřovala se spíše na orální historii než na tradiční folklorní žánry. Během následujících dvou dekad se nový výzkumný trend prosadil plošně, ve všech dějepiseckých organizacích. Začal zohledňovat historickou roli žen, dětí, venkovanů, ale i bývalých elit, seniorů a historicky „neviditelných“ aktérů. Úplně první přednášku o orální historii ve Finsku ostatně uspořádali v roce 1984 právě pracovníci archivu Literární společnosti.¹⁷

Osobní zkušenosti a role obyčejných lidí obecně postupně upoutala pozornost širší vědecké reprezentace, která začala navštěvovat stále populárnější mezinárodní vědecká fóra zabývající se každodenností a sebereflexí člověka v ní. Začátkem 80. let 20. století svedla dohromady folkloristy, etnology, antropology a sociology z celého Finska. Předmětem jejich zájmu se stala metodologická diskuze vyplývající z početné skupiny hlasů dosud skryté minulosti. Archivní sbírky ze 60. let je přesvědčily, že o společnosti zdaleka nevědí „všechno“. V

¹⁵ Dnes je sbírka k nahlédnutí v Työväenliikkeen kirjasto (Knihovna dělnického hnutí) v Helsinkách. Dostupné z: <http://79.134.126.253/?q=node/18> [citováno 12. září 2010].

¹⁶ Finsky Kansan Arkisto (doslovně Lidový archiv); bližší informace viz oficiální web, kde se mj. píše „The People's Archives maintained by the Social Archives Foundation is the central archives of the Finnish left-wing labour movement and popular organisations.“. Web archivu: <http://www.kansanarkisto.fi/> [citováno 12. září 2010].

¹⁷ FINGERROOS, O. Faces of Oral History Research. C.d. s. 3.

kontextu vlastního výzkumu si humanitní obory začaly pokládat základní otázky: Co a jakým způsobem lidé vyprávějí o své historii? Komu a proč to sdělují? Jak lidé v komunitách interpretují tato vyprávění ústně a jak písemně? Jak lidé vyprávějí o sobě samotných? Tímto zamyšlením *de facto* zahájili odborný dialog o mluvené, ústně sdělované „historii“ ve Finsku, jakkoli se akademická praxe plně propojila s jejich zkušenostmi (a v neposlední řadě i metodikou archivářů) až v 90. letech minulého století.¹⁸

4 Orální historie z finských papíren

Významnou událostí pro rozvoj finské orální historie se staly dva výzkumné projekty z 80. let. Začněme s tím dřívějším. Vedl ho v letech 1979– - 1986 akademický historik Jorma Kalela. Ujal se historického popisu dělnických odborů, konkrétně Unie papírenských dělníků. Kalela pracoval na konci 70. let v odborovém svazu papírenského průmyslu na historickém popisu jeho vzniku a vývoje. Podle svých slov se s orální historií setkal poprvé v roce 1981: *„I knew the term before that, probably in the 1970s but I had no idea how it worked. We had a Nordic history annual conference on methodology, it was in Denmark in 1981, there was a Danish sociologist and a historian, Maren Bak and Anne-Birthe Ravn, those two presented oral history which was quite new for me.“*¹⁹

Kalela se u dánských kolegů inspiroval a výsledkem byl unikátního projekt, který přiměl místní odborové svazy, aby se zaměřily na svou historii pohledem řadových zaměstnanců. *„The idea was that I trained union members to do research in what in their view, was their own history, not the history of the union. I was planning this project when this Nordic conference took place and after I listened to the presentations of these Danish researchers, I realized that the history of those paper mill workers was oral history too.“*²⁰ Kalela zahájil první orálně historický projekt s akademickým vedením ve Finsku ve spolupráci se švédskými odbory. Ty v regionu dlouhodobě podporovaly osvětové projekty. Za pomoci norských orálních historiků Edvarda Bulla a Dagfinna Sletana a přelomové inspirace z děl Paula Thompsona a Raphaela Samuela získal Kalela rozsáhlé poznatky o práci a životě v papírnách,

¹⁸ Tamtéž, s. 2.

¹⁹ ÚSD COH, sbírka *Rozhovory*. Rozhovor s Jormou Kalelou, tazatel Tomáš Bouška.

Zvukový záznam celého anglického rozhovoru z 8. dubna 2008 je k dispozici ve formátu mp3 v archivu COH ÚSD AV ČR.

²⁰ Rozhovor s Jormou Kalelou, tamtéž.

kteří představovaly jedno z nejdůležitějších průmyslových odvětví ve Finsku.

Celková idea projektu vycházela z představy, že řadoví lidé – zaměstnanci papírny si mohou pod vedením školeného historika napsat svou vlastní historii sami. Nově se tak objevila snaha zahrnout do akademických studií tzv. historii nahlíženou „odspoda“, tedy pohledem lidí, kteří byli tradičním historickým výzkumem přehlíženi. Kalela však hrál v projektu hlavní roli, neboť to byl ve výsledku on, kdo fakticky psal orální historii papírenského hnutí, což potvrzuje ve svém článku i O. Fingerroos.

„The aim of the project on the history of the Paper Workers’ Union was to produce the history of an organisation that gave expression to the voice of the object of the research. However, the historian Jorma Kalela, as a academically trained historian, was needed to give the paper workers the methodological resources necessary for studying their own history, and in the end it was he who wrote the history.“²¹

5 Orální historie finského parlamentu

V roce 1988 odstartoval v Helsinkách druhý rozsáhlý projekt, tentokrát pod hlavičkou knihovny finského parlamentu. Tento orálně historický výzkum běží s menšími přestávkami dodnes. Předcházela mu pilotní příprava v letech 1983–86 a mezi jeho přední autorky patří akademická profesorka v oboru obecné historie Marjatta Hietala z Univerzity v Helsinkách a Tampere. Cílem projektu je archivace orálně historických rozhovorů s bývalými finskými poslanci a poslankyněmi. Podobnost s projektem historika Senátu USA Donalda A. Ritchieho zde není čistě náhodná. Od začátku se jednalo o orální historii příslušníků finské politické elity ve výslužbě. Projekt mapuje životy veteránů finské politiky, kteří byli mimo státní službu i několik desítek let. O povaze tohoto výzkumu a jeho výstupech jsem hovořil s prof. Hietalou a hlavní projektovou koordinátorkou Kristinou Graae²².

„I think the main idea was that we would really try to use oral history method in history, because until that time we didn’t have any bigger oral history projects,“ vysvětluje na úvod

²¹ FINGERROOS, O. The advent of oral history in Finland. C.d. s. 4.

²² Zvukový záznam celého anglického rozhovoru z 8. května 2008 je k dispozici ve formátu mp3 v archivu COH ÚSD AV ČR.

našeho rozhovoru prof. Hietala. Inspirovala se jak orálně historickými projekty v zahraničí (přímo odkazuje na svého kolegu Williama Chaifa z americké Univerzity v Severní Karolíně, který její projekt aktivně podporoval), tak mezinárodní historickou konferencí, která se konala v roce 1980 v Bukurešti (!). Mezi aktivními účastníky byl například Jan Vansina, jehož přednášku si M. Hietala podle svých slov živě vybavuje. Se svými studenty později publikovala článek ve finském Historickém časopisu, a položili tak základy úspěšnému projektu, jehož výsledkem je už přes 300 zpracovaných orálně historických rozhovorů.

Výzkum paměti finských poslanců a poslankyň je z povahy badatelského záměru vystavěn zcela jinak, než historický výzkum „přehlížených“ dělníků. Narátoři byli po několik let naopak velmi viditelnými aktéry finského veřejného života. Jejich jména postupně upadala v zapomnění až po jejich odchodu do politického důchodu. „*The tape is a primary document. Of course we listen to the narrators and if they want to give some accurate knowledge, they can. But at the same time it is very exceptional,*“ popisuje svou práci Kristina Graae, která vystudovala politologii a na plný úvazek pracuje v parlamentní knihovně. Podle ní se valná část narátorů účastní tohoto výzkumu s velkou chutí, mj. proto, že nahraný materiál podléhá korektuře a autorizaci a je následně exkluzivně uložen v parlamentním archivu. Takto pořízený materiál je chráněn archivními pravidly a ani dílčí výstupy z něj nesmí být po určitou dobu publikovány. Z hlediska metodologie tedy sledují realizátorky projektu základní etická pravidla orální historie. Podle obou autorek tento postup přispívá k velmi otevřeným výpovědím a osobním informacím, které politici na mikrofon ochotně sdělují. V neposlední řadě u nich tazatelé podle vlastních slov pozorují určité zadostiučinění způsobené badatelským zájmem o jejich osobu, často velmi dlouho po složení jejich poslaneckého mandátu.

Na samém začátku projektu se tazatelé obraceli na nejstarší ex-poslance a ex-poslankyně, kteří zasedli v lavicích finské Eduskunty²³ krátce po nabytí nezávislosti, tj. ve 20. a 30. letech 20. století. Postupně natáčeli rozhovory mladších politiků, kteří úřadovali i v 90. letech 20. století. Každému rozhovoru předchází velmi náročná příprava právě pod vedením K. Graae, která má za úkol sestavit rozsáhlý sumář otázek a tematických okruhů, které školení tazatelé pokládají během rozhovoru. „*At first we sent a letter, where we explained, what this project is about and we also posted our questionnaire to them,*“ vysvětluje Graae. Tazatelé, kterých

²³ Finský název jednokomorového parlamentu.

v projektu působí celkem 14 a jsou všichni bez výjimky školenými historiky v oboru finských dějin, následně navštěvují narátory přímo v jejich domácím prostředí. Tam pořizují nahrávky životopisného rozhovoru v rozsahu 2 až 12 hodin (!). Kromě vzpomínek na dětství a rodinnou historii se badatelé orientují hlavně na důvody a podstatu politické kariéry narátorů, interpretaci politických rozhodnutí, vyjednávání a poslanecké soutěže v rámci legislativního procesu.

„For example we have some Swedish speaking Parliamentarians, so then we needed someone who speaks Swedish. The most important in our project was that we really wanted to have professional people, not students. To have a docent status was almost demanded,“ upřesňuje prof. Hietala na adresu metodologické čistoty projektu, která je podle ní pro jeho úspěch klíčová. Výsledkem důsledné přípravy školeného tazatele je zaznamenaný rozhovor v podobě archivovatelné audionahrávky, její primární přepis a autorizovaná verze a CD s elektronickými kopiemi všech sebraných materiálů. Toto vše putuje do Archivu paměti Parlamentní knihovny v Helsinkách pro použití dalších badatelů. Na adresu smysluplnosti svého výzkumu, který dodnes finský parlament financuje prostřednictvím Parlamentní knihovny, Marjatta Hietala dodává:

„And it’s really a big change, when we think about these old Parliamentarians and the youngest ones, I mean those, who were in the Parliament during the late 1990’s. All campaigns have changed and media has become so important. In the earlier times our Parliamentarians traveled around the whole country and we recorded many descriptions about how they made their campaigns, how many speeches they had, how they traveled, how difficult it was. On the other hand through these background factors we could see that many of them, who came to the Parliament, had had a rich carrier before they became Parliamentarians, good occupation. They were somehow not as dependent on the party as it is today, because they had always the possibility to return and that’s really interesting. I think that this long time period gives us a possibility to compare how big change happened in Finland during all these decades after the Second World War.“

6 Akademický výzkum

Vlastní akademický výzkum metodou OH lze ve Finsku datovat od druhé poloviny 90. let 20. století, kdy se konečně natrvalo usadil i v univerzitním prostředí. Z dosavadního terénního, neakademického nástroje se stal uznávaný výzkumný obor, který analyzoval např. národní sbírky z 60. let. A zde se dostávám k tomu, co jsem nakouzl výše v pojednání o finských archivech. Prvním uceleným dokladem posunu na poli OH byla doktorská práce zmiňované Ullly-Maiji Peltonenové s názvem *Punakapinan muistot*²⁴ [Paměti občanské války]. Práci obhájila roku 1996 na Univerzitě v Helsinkách. Autorka, dnes jedna za nejuznávanějších kapacit finské folkloristiky, v ní představila analýzu ústně tradovaných lidových pamětí týkajících se bolestivé a společensky velmi citlivé občanské války v roce 1918. Říká o ní:

*„In my dissertation I didn't have any interviews because the material was done in the 60s and I was interested in the context of how people talked about it in the 60s. Then I compared interviews from the 60s to some from the 80s and 90s but without any special academic purpose because I am not interested in the accuracy of the memories but rather in how people interpret at the time when they are telling the story. It is not particularly fruitful to ask about dates and this kind of questions. It is much more interesting to focus on the psychology and the interpretation. You can reach a deeper level of understanding like this but it depends on your research questions.”*²⁵

Akademička ve své práci použila termín „znovu sebraná vyprávění“, do nichž zahrнула životní příběhy, paměti, místní legendy, pověsti a také pomluvy²⁶. Obzvláštní zájem věnovala tomu, jak lidé reagovali na svévolné násilí, jak se s ním vyrovnávali, jak ho chápali a konečně, jak se jim ho dařilo přežívat a mimoděk tak přispívat k tvorbě finské národní identity. Do té doby bylo toto téma společenským tabu a někdejší politické účtování mezi „bílymi“ a „rudými“ z počátků finské státnosti zůstávalo doslova zapouzdřené a čekalo na své odhalení. Doktorská práce Peltonenové významně přispěla k otevření tohoto tématu, které je ostatně ve finském veřejném diskursu pozorovatelné dodnes a v posledku i k jisté míře usmíření kdysi rozděleného národa.

²⁴ PELTONEN, U. M. *Punakapinan muistot. Tutkimus työväen muistelukerronnan muotoutumisesta vuoden 1918 jälkeä.* (Paměti občanské války. Studie formování ústních tradic finské dělnické třídy.) Rukopis doktorské práce. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 1996. 443 s.

²⁵ ÚSD COH, sbírka *Rozhovory*. Citovaný rozhovor s U. M. Peltonen.

²⁶ FINGERROOS, O. *Elore*, c.d. s. 2. [citováno 20. září 2010]

Také další akademická práce, diplomové pojednání Jyrki Pösyho s názvem *Jätjän synty*²⁷ [Zrození dřevorubce] obhájená v roce 1997 představuje druhý schod poměrně dynamické cesty vzhůru k aplikaci metody orální historie na akademické půdě. V této práci se autor zaměřil na proces utváření společenských kategorií, které narátoři vtělují do dějinných situací. I zde si autor vybral pro své studium vzpomínky obyčejných lidí, v tomto případě dřevorubců.

Na přelomu dvacátého a jedenadvacátého století zaujaly metody OH množství odborníků na folklorní studia, etnologii a přirozeně i moderní dějiny. Finští etnologové se ve svých textech začali masivně zabývat tématy každodennosti. Vznikly práce na téma:

- Orální historie dřevorubců — terénní výzkum a rozhovory²⁸.
- Paměti konfliktu v otázce mateřství a výuky k mateřství ve Finsku²⁹.
- Vzpomínky na dětství³⁰.

V oblasti folklorních studií se pro mnohé staly klíčovými pojmy vzpomínky a vypravování o osobních zkušenostech. Finští folkloristé se začali zabývat:

- Vzpomínkami a vyprávěním evakuovaných obyvatel Karélie³¹.
- Rozborem charakteristik hovoru o vzpomínkách uvnitř dělnického hnutí a mezi kovodělnicemi³².
- Studium osobních prožitků spojených s moderním porodem a vyprávěním o nich³³.

Mnoho badatelů užilo materiálů získaných archivními sbírkami. Takto byly obohaceny například práce o rodinné historii, v níž autoři zkoumali vzorce vypravování a náhledy na

²⁷ PÖYSÄ, J. *Jätjän synty. Tutkimus sosiaalisen kategorian muotoutumisesta suomalaisessa kulttuurissa ja itäsuomalaisessa metsätyöperinteessä.*

²⁸ SNELLMAN, HANNA: *Tukkilaisen tulo ja lähtö. Kansatieteellinen tutkimus Kemijoen metsä- ja uittotyöstä.* 1996, Oulu: Pohjoinen.

²⁹ HELSTI, HILKKA: *Kotisyntytysten aikaan. Etnologinen tutkimus äitiyden ja äitiysvalistuksen konflikteista.*

³⁰ KORKIAKANGAS, PIRJO: *Muistoista rakentuva lapsuus. Agraarinen perintö lapsuuden työnteon ja leikkien muistelussa.*

³¹ RANINEN-SIISKONEN, T. *Vieraana omalla maalla. Tutkimus karjalaisen siirtoväen muistelukerronnasta.*

³² UKKONEN, T.: *Menneisyyden tulkinta kertomalla. Muistelupuhe oman historian ja kokemukertomusten tuottamisprosessina.*

³³ MARANDER-EKLUND, L. *Berättelser om barnafödande. Form, innehåll och betydelse i kvinnors muntliga skildring av födsel.*

zemědělskou společnost³⁴. Finští badatelé, jak potvrzuje O. Fingerroos, samozřejmě připouští, že nezbytnou badatelskou metodou pro tento druh výzkumu je srovnávání různých zdrojů informací – rozhovorů, údajů z archivů a psaných pamětí. V současné době je na finských univerzitách rozpracováno několik doktorských prací, které se zabývají orální historií nebo metodu používají k vlastnímu výzkumu. Tyto práce mají logicky vztah hlavně k místním sociálním konfliktům a společenským vztahům. Pestrá paleta výzkumu metodikou OH si tak našla cestu na akademickou půdu a na konci 90. let se stala přínosným pracovním nástrojem pro řadu finských oborů. „*In Finland, the field of oral history has established its position in the academic world as an interesting and significant tool for the production of valid information. It can, therefore be claimed, that oral history took root in Finland as a result of two factors: the enthusiasm of the archives for collecting material in the 1960s and the ideas of the “history from below” movement of the 1980s.*“³⁵

7 Orální historie jako román a poezie

Velice specifickou podobu orální historie najdeme u posledního z finských historiků, se kterým jsem pro účely tohoto článku ve Finsku hovořil. Timo Malmi je svérázný renesanční člověk, který svůj profesní život zasvětil jako šéf komunikace Univerzity v Tampere, volnočasově však žije psaním a tak trochu, řečeno s Hrabalem, „pábitelstvím“. Je autorem několika románů, básnických sbírek, mnoha článků a také vlivných popularizačních iniciativ. Nosné téma jeho rané tvorby je venkovský život, příběhy obyčejných lidí z kraje Pirkanmaa v jižním Finsku. Později se věnoval orální historii finských veteránů druhé světové války a válečných vězňů zavlčených do pracovních táborů v bývalém SSSR. Malmi ke své počáteční tvorbě říká:

„I heard and remembered the stories of my grandmother and grandfather and I collected a poetry book based on them. Maybe you know the American poet Edgar Lee Masters who had published the Spoon River Anthology. It is a very famous book in our country. It tells stories from the graveyard, where the gravestones with names and birthdays are telling their own stories. Here I have my book called “Welaatta – Milk,

³⁴ LATVALA, P. *Katse menneisyyteen. Folkloristinen tutkimus suvun muistitiedosta.*

³⁵ FINGERROOS, O. *The advent of oral history in Finland.* c.d., s. 4.

*Country and Water". There are the stories of a land called Welaatta, it is some kind of a Holy Land for me, the country of dreams, where I return to find my childhood. I see those old people in their best time, when they are young and strong and full of energy. Each of the poems has a name, this one is called Svantte Kukkanen which is a name of one fellow from a small village. Harald Salmesvuori, Kukonharjan Jussi, Hietasen Manni and so on. These are names of real people. I heard these stories from my grandfather and I saw these people walking in a village and working on the field, fishing and drinking in bars that newly appeared in the countryside. I wrote small stories of these people. I didn't manage to be a scientist so I tried to find a new way to tell these stories and you can see the tradition of oral history was inside me.*³⁶

Vzpomínky prarodičů a blízkých vesničanů Malmi zpracoval v roce 1998 do básnické sbírky *Welaatta. Maito, maa ja vesi* (Welaatta. Mléko, země a voda), kterou na svých webových stránkách doprovodil tímto komentářem: „*Welaatta. Milk, land and water - An anthology and tribute to Grandmother. The dear departed of the old village are remembered with a rough warmth while seeking for one's own road in life.*“³⁷ Zpracovává v nich prvky obyčejného života na samotách, farmách v okolí lesů a jezer, kde žili chudí venkovští starousedlíci. Historický lesk polozapomenutým příběhům dává i první slovo v názvu sbírky poezie, tedy Welaatta, původní název vesnice asi 45 km severně od města Tampere. Finština jménu odhala písmeno „W“ a užívá jednoduché „V“, tedy Velaatta. Dvojitě W je tak charakteristickým odkazem na minulost, kdy se v kraji ještě používali švédský místopis. A jakoby nestačilo netradiční zpracování životních příběhů a vyprávění formou poezie, připojil Malmi ještě jeden popularizační majstrštyk. Na hlavní silnici, která protíná Velaattu, zrekonstruoval přístřešek pro konve s mlékem, které dříve stály před každou farmou. Staří Finové tomuto zařízení říkali „*maitolaituri*“, tedy v překladu „můstek na mléko“. Sedláci do něj ukřývali před nezmarným počasím čerstvě nadojené mléko. Odtud je pak sváželi zaměstnanci mlékáren ke zpracování. Jde o starý venkovský zvyk, který z paměti života na venkově téměř vymizel. Malmi na něj však začal chytře upozorňovat. Každoročnímu zahájení expozice v jeho mléčném mini-muzeu se dostává náležitě publicity v regionálním tisku. Podivínská iniciativa z Velaatty měla za následek obnovu desítek dalších přístřešků na mléko v celém kraji. Malmiho muzeum

³⁶ ÚSD COH, sbírka *Rozhovory*. Rozhovor s T. Malmi, tazatel Tomáš Bouška.

Zvukový záznam celého anglického rozhovoru s T. Malmi ze 7. května 2008 je k dispozici ve formátu mp3 v archivu COH ÚSD AV ČR.

³⁷ Univerzitní webová stránka Tima Malmi. [online] Dostupné z: <http://www.uta.fi/~titima/englanti.html> [citováno 23. října 2010]

maitolaituri se navíc dostalo do geocachingových map, má vlastní profil na Facebooku a letošní slavnostní zahájení muzejní sezony lze sledovat už i na YouTube³⁸.

Téma finských válečných pamětí představovalo námět pro další okruh Malmiho tvorby. Dostal se k němu díky vzpomínkám svého tchána, který bojoval v zimní i pokračovací válce proti Rudé armádě v Karélii. O tchánovi mluví s respektem. „*He was an excellent story teller. Both, me and my wife, are very “family-orientated” and we go every weekend to meet her family. At first I thought it was stupid and I was very tired of it, but then I said to myself: “OK, I will take a tape with me,*” přiznává se Malmi k prvopočátku svého amatérského výzkumného záměru. Postupně začal shromažďovat vzpomínky nahrávané na audiokazetách, zajímal se o širší historické souvislosti a metodiku jejich zpracování a interpretace. Osvojil si tak důležité postupy, které záhy uplatnil v další práci s narátory. Tchán pro něj znamenal významnou kontaktní osobu a počátečního hybatele známého orálněhistorického efektu sněhové koule, díky kterému pronikl hluboko do komunity finských veteránů. Tady je malá ukázka tchánova významu pro Malmiho badatelskou činnost:

„He was working as a soldier at a front but there was no support from the state to his wife who had to work hard alone at their farm. He was an excellent story teller, as I said, and I have many records of him, even different versions of same stories. It was very easy for me, because I was the first one who was interested and that’s why we kept very good contact. That is the most important thing, I think, to be in a good contact with the narrator. It is not always easy to do it, same as in photography. The best photographers are able to get into contact with strange people and they make them feel that they are friends, to feel comfortable with them. So I explored the topic of the Winter War and Continuation War and one day I found out, that there was a topic of prisoners of war in Finland, which had been forgotten. The career research workers who wanted to become professors one day didn’t choose this topic, because these prisoners were kept in the Soviet Union and Finland was “friendly country” at that time. Conditions of prisoners of war in Finland were excellent, everything was OK and those fellows who went over to the Soviet side during the war, they came back and wrote to the communist newspapers, but only nice, good stories about what was happening in Soviet camps. It is very important to

³⁸ YouTube. [online] Dostupné z: <http://www.youtube.com/watch?v=0qfjMkbrt94> [citováno 23. října 2010]

understand that the war between USSR and Finland and Germany from the side of Moscow it was the war between communism and fascism and this way they brainwashed soldiers.“

A tak se zrodila látka pro Malmiho akademickou práci. Dopsal a obhájil ji v roce 1995 a přinesla mu titul Lic., tedy starší finský mezistupeň magisterského titulu a „velkého“ doktorátu. Název jeho diplomové práce ve volném českém překladu znamená „Ustavení rady finských válečných vězňů pokračovací války“.³⁹ Malmi pro ni natočil podle svých slov na třicet životních příběhů, ze kterých čerpal: „*Let’s say about thirty. I made several interviews with each of them and with Risto Kiiskilä, my main interviewee, it was almost ten. And it was very difficult. If you hear the stories about dangers and strange situations, you, who live in warm houses and eat every day, it is very difficult to understand. And we live in capitalist countries, it is difficult for us to understand the communism, how the society is made. The system in the camps was the same as in kolkhozes and villages and cities. I had to study how the Soviets make their society at first. How the information is being processed and manipulated.*“ Paradoxně však nepokračoval v práci na dizertaci, neboť údajně nikdo z tehdejších tampereckých akademiků neměl pochopení pro jeho výzkum paměti založený na ústním sdělení přeživších veteránů. Rozhodl se tedy pro vědeckopopularizační přístup ke svému tématu, opustil akademickou půdu a v roce 1999 vydal román „Píseň válečného vězně“⁴⁰. Na svém webu o něm píše: „*Täähkää. The song of the prisoner of war. A novel on longing for home among Finnish prisoners of war in Soviet prison camps in 1941–1945.*“⁴¹ O příbězích válečných vězňů pokračovací války pak píše v popularizační knize „*Finnští váleční vězni v SSSR*“⁴² s dovětkem: „*Finnish prisoners of war in the Soviet Union. Stories told by old men – both a work of reference and of literature. The book answers questions on what it was like to be a prisoner of war in the Soviet Union in 1941–1945, and how the Finns endured it. Malmi blends their voices in a symphony of fate.*“⁴³

³⁹ MALMI, T. *Jatkosodan suomalaiset sotavangit neuvos tojärjestelmässä*. Tampere, 1995. Diplomová práce na Univerzitě v Tampere, katedra historie. 143 s.

⁴⁰ MALMI, T. *Täähkää, sotavangin laulu : romaani*. Jyväskylä : Atena, 1999. 255 s.

⁴¹ Dostupné z: <http://www.uta.fi/~titima/englanti.html> [citováno 23. října 2010]

⁴² MALMI, T. *Suomalaiset sotavangit Neuvostoliitossa 1941-1944: miehet kertovat*. Jyväskylä : Atena, 2002. 256 s.

⁴³ Dostupné z: <http://www.uta.fi/~titima/englanti.html> [citováno 23. října 2010]

Malmi však nezůstal jen u historického tabu druhé světové války. V roce 2008 vydal spolu s historikem Ari Järvelou historickou publikaci „Tampere v plamenech 1918,“⁴⁴ která pojednává o bolestné paměti na výše zmiňovanou občanskou válku běsnící v hlavním městě finského textilního a dřevařského průmyslu. Válka byla v relativně lidnatém „Manchesteru severu“ obzvláště krvavá, nicméně o jejích obětech a poražených se příliš otevřeně dlouho nehovořilo. Malmi proto napsal scénář historické rekonstrukce bojů bílých a rudých v Tampere. 6. dubna 2008 se v samém centru města zúčastnilo připomínky této dějinné události několik desítek dobrovolníků z řad alumni místní univerzity. V historických uniformách a dobových oděvech simulovali boj o město přímo v jeho ulicích. Největší přínos této akce spočíval v zapojení městské samosprávy, osobností veřejného a kulturního života a široké veřejnosti. Ti všichni sledovali za přítomnosti televizních kamer celé představení v masivních zástupech pod širým mrazivým nebem. Akce měla za následek celonárodní debatu o roli bílých a rudých ve finské minulosti, která v zemi dosud neutichla. Malmiho osvětový projekt je navíc poutavou cestou komunikován za pomoci moderní webové stránky www.tampere1918.fi, kterou za tímto účelem financoval právě spolek absolventů Univerzity v Tampere⁴⁵.

Timo Malmi dozajista není pravým akademickým orálním historikem. Spíše by mu slušela nálepka popularizátora této disciplíny. Nic to však nemění na tom, že věnoval nezdolné úsilí mapování životních příběhů venkovanů a válečných veteránů za výrazného přispění nástrojů orální historie. A patrně v této oblasti také ještě neřekl své poslední slovo. Svědčí o tom i jeho nedávné rozhodnutí vrátit se do akademických vod. Po letošní konzultaci na katedře historie Univerzity v Tampere se jeho původnímu záměru napsat dizertaci o finském válečném vězni dostalo podpory. Malmi tak ve 62 letech začal pracovat na titulu PhD⁴⁶.

8 Suulinen historia vs. Muistitietotutkimus

Pro milovníky jazykových specifíků není bez zajímavosti pohled na finský přístup k názvu samotné orálně historické disciplíny. Anglický termín *oral history* se ve Finsku nevžil v nepřeložené podobě tak, jako např. u nás. Finština termín překládá buď doslovně vlastními

⁴⁴ JÄRVELÄ, A. – MALMI, T. *Tampere tullessa 1918*. Jyväskylä : Atena, 2008 Otavan Kirjapaino. 251 s.

⁴⁵ Dostupné z: <http://www.tampere1918.fi/> [citováno 23. října 2010]

⁴⁶ Informace z emailové korespondence autora ze září 2010.

slovy, nebo používá zcela jiný výraz, jelikož výzkum zde má svá vlastní specifika (zejména odvozená z tradice archivních dokumentů subjektivní povahy). Jak jsme popsali výše, písemné vzpomínkové materiály byly (a jsou) ve Finsku shromažďovány po celou dobu existence archivů, tedy již od první poloviny 19. století. Finské archivy obsahují neobyčejně velké množství primárních dat, mj. přepisy mluvených materiálů, popisy kulturních tradic a zvyků, náboženských ceremonií a oslav, rodinné historie, dopisní vzpomínky apod. Jak jsem se již zmínil, obzvláště během dvacátého století nashromáždili finští archiváři značné množství životopisů a pamětí z období tzv. „velkých dějin“, zejména z občanské války (1918) a tzv. zimní (1939–40) a pokračovací války (1941–44), které jim s velkým nadšením posílali obyvatelé i z nejbzdálenějších a často územně ohrožených koutů země (Laponsko, Kárelie aj.).

Projekt orální historie finského parlamentu spoluautorek M. Hietaly a K. Graae je příkladem výzkumu, který Finové nazývají *suulinen historia*. Rozumí mu stejně, jako jejich kolegyně a kolegové německým a švédským ekvivalentům *mündliche Geschichte*, respektive *mundligt historia*, tedy ústní, ústně sdělované dějiny. Podobně lze ve finštině použít termínu *puhutta historia*, který odpovídá anglickému *spoken history*, česky mluvené dějiny.

Všechny tyto termíny odkazují na narativní či dialogický charakter nahrávek, při kterých hraje důležitou roli přítomnost tazatele a narátora v procesu rozhovoru. Na druhou stranu tradiční archivní doklady o vzpomínkách jednotlivců, které byly zaznamenány očitými svědky písemně, si žádají jiných analytických metod než při výzkumu nahraného „živého“ slova. Tomuto druhu výzkumu proto odpovídá jiný finský termín *muistitietotutkimus*, který je stejně ekvivalentní k anglickému termínu *oral history*, doslovně však znamená „výzkum vzpomínaných informací“ (research on remembered information).⁴⁷

U.M. Peltonenová používá druhý jmenovaný termín. Na jeho adresu uvedla: „*We use ‘muistitieto’ which means ‘remembering’ and ‘knowldege’. Some people are starting to use this expression, ‘muistitieto tutkimus’. I think we have a good word for it. Oral history sources and research are often mixed up so we have tried to conceptualize a stricter understanding of what oral history is.*“⁴⁸

⁴⁷ Tamtéž, s. 6.

⁴⁸ ÚSD COH, sbírka *Rozhovory*. Rozhovor s U. M. Peltonen, c.d.

9 FOHN

Během posledních několika let byla skupinou finských orálních historiků založena a funkčně propojena síť kontaktních osob nazvaná FOHN (*Finnish Oral History Network*). Tato skupina byla formálně založena v roce 2005. Na pohled připomíná méně formalizovanou verzi České asociace orální historie (COHA)⁴⁹, neboť zahrnuje akademiky a vědce z různých finských i zahraničních univerzit a vědeckých pracovišť. Činnost této sítě má mezinárodní charakter a jejím účelem je zviditelnit aktivity finských orálních historiků. FOHN si však neklade za cíl založit vědeckou instituci. Namísto toho usiluje o vytvoření tvůrčích podmínek pro nejrůznější oborové aktivity a projekty a podle slov svých zakladatelů dokonce vítá všechny zájemce, kteří se zabývají analytickým sběrem materiálu za pomoci orální historie.⁵⁰

Neaktivněji FOHN spolupracuje s badateli ze sousedních baltských zemí, Polska a Ruska. Geograficky i tematicky blízká spolupráce vyústila ještě před vznikem FOHN v založení Seversko-baltské sítě orální historie (*The Nordic-Baltic Oral History Network*). Myšlenka této starší vědecké sítě byla poprvé diskutována na třinácté mezinárodní konferenci IOHA v Římě v roce 2004.⁵¹ První setkání se uskutečnilo v září roku 2004 v Rize a následovalo další v Tartu v říjnu 2005, potom v Rize v lednu 2006, v norském Hamaru v dubnu 2006, Helsinkách v listopadu 2006, Stockholmu v červnu 2007, Petrohradu v srpnu 2007, Krakově v listopadu 2007 a opět v Rize v červnu 2008. FOHN na tamější akademické půdě připravila multidisciplinární vědecká fóra, jejichž cílem je stimulovat vzájemnou diskuzi a seznamovat mezi sebou badatele z oboru, a to nejen regionálního, ale i mezinárodního významu. Klíčovými řečníky, kteří na setkání FOHN vystoupili, byli např. Alistair Thomson, Vieda Skultans nebo Alessandro Portelli. Nejbližší budoucí avizovaná konference proběhne ve dnech 2.–3. prosince 2010 v Helsinkách na téma „(Znovu)užití a interpretace výzkumných materiálů“ (*The (Re)use and Interpretation of Research Materials*).⁵²

⁴⁹ [citováno 12. září 2010] www.oralhistory.cz [citováno 12. září 2010]

⁵⁰ O. FINGERROOS: *Elore*, c.d. s. 4.

⁵¹ 16. konference IOHA se uskutečnila v červenci 2010 v Praze; viz <http://www.ioha2010prague.cz/> [citováno 12. září 2010]

⁵² Konferenci vyhlašuje Finská literární společnost, další informace: fohn@finlit.fi

FOHN je také personálně propojen s poměrně rozšířeným elektronickým publikačním nástrojem Elore⁵³. Jeho šéfredaktorkou je právě Outi Fingerroos. V tomto otevřeném internetovém časopise Finské folklorní společnosti⁵⁴ v roce 2006 poprvé publikovali členové FOHN společně.

Toto tematické vydání je dostupné online všem čtenářům, a navíc je k dispozici v angličtině.⁵⁵ Je rovněž výsledkem snahy nalézt nové způsoby propagace orálně historického výzkumu pro širší veřejnost v regionu i na celém světě. Fingerroos v tomto vydání mj. informuje o založení FOHN a výše zmiňovaných podobách finské orální historie. Nejnovějšími tématy se staly environmentální orální historie pobřežních regionů Baltského moře a v nedávné době také digitalizace starších nahrávek.

10 Závěr

Základní poznatek, který jsem při studiu orální historie ve Finsku učinil, by se dal shrnout takto: v zemi tisíce jezer používá orální historii řada humanitních vědců, aniž by byla jejich „mateřským oborem“. Po prvním boomeru v 60. letech, který vycházel ze zájmu finských archivních institucí o vzpomínky běžných obyvatel na dobu občanské války, následovala druhá „pionýrská“ vlna. Ta vybuodovala v 80. letech minulého století pevné základy interdisciplinárního výzkumu OH v řadě oborů. Mezi průkopníky OH ve Finsku může směle zařadit prof. Jormu Kalelu, prof. Marjattu Hietalu, U. M. Peltonen, Tainu Ukkonen a další. Pomyslelé otěže od nich pomalu přebírá druhá generace badatelů, kteří jsou v zásadě jejich žáky, jako např. Outi Fingerroos nebo Timo Malmi.

Někdejší kritika OH byla na severu Evropy dávno překonána a tato „multidisciplína“ je dnes v zemi etablovaným nástrojem, respektive jedním z nástrojů, běžnou výzkumnou metodou. Nic více, nic méně. Není na místě její roli přeceňovat, ani ji příliš upozadovat. Mezi dominantní prvek finské OH dodnes patří větší důraz na písemné, archivní sbírky, než je tomu zvykem v anglosaském světě. Protestantská tradice opatrování písemného dědictví předků i v této disciplíně sehrála významnou roli. I díky tomu je zde OH právoplatným vědním oborem, v jehož rámci se odborně připravují desítky mladých akademiků po celém Finsku.

⁵³ Elore: <http://www.elore.fi/ojs/english.html> [citováno 12. září 2010]

⁵⁴ Suomen Kansantietouden Tutkijain Seura, <http://cc.joensuu.fi/~loristi/skts/> [citováno 12. září 2010]

⁵⁵ Viz http://www.elore.fi/arkisto/1_06/elore1_06.html [citováno 12. září 2010]

Jedna z průkopnic finské OH, U.-M. Peltonenová trefně shrnuje: „*I think people are rather open-minded about oral history in Finland: writings of oral stories are also considered oral history not just oral interviews; I think that's the main difference from other countries' oral historians.*“⁵⁶ K tomuto závěru ostatně směřují i výpovědi ostatních finských akademiků, s nimiž jsem hovořil a jejichž práci na poli OH jsem výše poddhalil.⁵⁷ Finští orální historici se za pomoci ústně i písemně sdělených, subjektivních vzpomínek zamýšlí nad podstatou paměti a vzpomínání, a to jak přehlížených, tak příslušníků elit.

Finská OH je dynamicky se rozvíjejícím vědním oborem s nadějnou mezinárodní perspektivou, a proto jistě disponuje určitým potenciálem k inspiraci (nejen) pro české badatele. Např. projekt parlamentní paměti dosud nemá v českém prostředí reálnou oporu, přitom by mohl znamenat minimálně cenný nástroj pro výzkum zakladatelského období polistopadového federálního Československa, respektive novodobé ČR po 1. 1. 1993. Podobně je tomu s pamětí ostatních významných institucí – exekutivy, judikatury, velice zajímavá by mohla být orální historie vojenství a policie ČR apod. Systematický výzkum OH zatím s vlažnou podporou a omezeným rozpočtem uplatňuje pouze Centrum orální historie při ÚSD AV ČR v.v.i. a jednotlivci z České asociace orální historie. Patří jim za to uznání, nicméně širší institucionální záštita nad OH výzkumem v ČR by na sebe neměla déle nechat čekat.

Finská síť profesně spřízněných akademiků FOHN dále představuje relevantní partnerskou organizaci k českému protějšku – COHA. Kromě navázání formální spolupráce se v této entitě nabízí relevantní spoluhráč pro mezinárodní výzkumné projekty a grantové soutěže. Možnosti expanze vědecké spolupráce tímto geografickým směrem dosud nebyly na poli OH reálně započaty, natož vyčerpány. Za zamyšlení také stojí elektronický časopis ELORE, který finským kolegům umožňuje publikovat výsledky orálně historického výzkumu levnou a přitom mezinárodně dosažitelnou cestou. I zde bychom se mohli nechat inspirovat a nabídnout českou alternativu.

Historické paralely mezi oběma zeměmi (trauma finské občanské války vs. trauma vlády komunismu v Československu nebo trauma válečné generace ve Finsku a ČR, tzv. Sudetská

⁵⁶ÚSD COH, sbírka *Rozhovory*. Rozhovor s U. M. Peltonen, c.d.

⁵⁷Srovnej: ÚSD COH, sbírka *Rozhovory*. Rozhovor s J. Kalelou, O. Fingerroos, M. Hietalou a K. Graae, c.d. a dále FINGERROOS O. *Faces of Oral History in Finland*. c.d.

otázka vs. násilné odtržení Karélie) představují nikoli shodné, jistě však (zejména svými následky) podobné dějinné fenomény, které si zaslouží podrobnějšího rozpracování metodou OH. Tyto otázky se nabízí zejména s ohledem na nelítostné tempo, kterým čas decimuje řady potenciálních narátorů na obou stranách. Příklad práce spisovatele a popularizátora OH Tima Malmi vybízí k zamyšlení nad literární vědou a poezií, které jsou životopisným vyprávěním a příběhy více než ovlivňovány. Následné porovnání a prozkoumání výstupů v ČR a Finsku může být předmětem první spolupráce mezinárodního projektového týmu při univerzitách, COHA, či jiných institucích. Jistě, zemí, které by se nabízely jako „papíroví“ kandidáti ke vhodné spolupráci, je mnoho. Nicméně málokterá z nich může nabídnout zkušenost s jedním z nejlepších školských a výzkumných systémů na světě, který OH přijal jako perspektivní obor (nejen) moderní historiografie. Málokde jsou také orální historici nakloněni k vzájemné spolupráci tak, jako ve Finsku. Není to výzva?

Bibliografie:

BOUŠKA, Tomáš - PINEROVÁ, Klára - LOUČ, Michal. (eds.). 2009. *Českoslovenští političtí vězni: Životní příběhy*. Praha: Česká asociace orální historie, 2009. 351 s.

FINGERROOS, Outi. 2010. The advent of oral history in Finland. In 6. MEZINÁRODNÍ KONFERENCE ORÁLNÍ HISTORIE: “*Methodological, archival, technical issues, Theory and methods in OH, Legal and Ethical issues*”, [CD-ROM], 2010, Praha.

FINGERROOS, Outi. 2008. Faces of Oral History Research in Finland. In Sborník z 15. konference Mezinárodní asociace orální historie “*Oral History - A Dialogue with our Times.*” [CD-ROM] 2008: Guadalajara, Mexico.

HELSTI, Hilikka. 2000. *Kotisyntyysten aikaan. Etnologinen tutkimus äitiyden ja äitiysvalistuksen konflikteista*. Suomalaisen kirjallisuuden Seuran toimituksia 785. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 2000.

JÄRVELÄ, Ari. – MALMI, Timo. 2008. *Tampere tulessa 1918*. Jyväskylä : Atena, 2008 Otavan Kirjapaino. 251 s.

JUTTIKALA, Eino. – PIRINEN, Kauko. 2001. *Dějiny Finska*. Praha : Nakladatelství LN, 2001. 408 s.

KORKIAKANGAS, Pirjo. 1996. *Muistoista rakentuva lapsuus. Agraarinen perintö lapsuuden työnteon ja leikkien muistelussa*. Kansatieteellinen Arkisto 42. Helsinki: Suomen Muinaismuistoyhdistys, 1996.

LATVALA, Pauliina. 2005. *Katse menneisyyteen. Folkloristinen tutkimus suvun*

muistitiedosta.

Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 1024. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 2005.

MALMI, Timo. 1995. *Jatkosodan suomalaiset sotavangit neuvos tojärjestelmässä*. Tampere, 1995. Diplomová práce na Univerzitě v Tampere, katedra historie. 143 s.

MALMI, Timo. 2002. *Suomalaiset sotavangit. Neuvostoliitossa 1941-1944: miehet kertovat*. Jyväskylä : Atena, 2002. 256 s.

MALMI, Timo. 1999. *Tähkää, sotavangin laulu : romaani*. Jyväskylä : Atena, 1999. 255 s.

MARANDER-EKLUND, Lena. 2000. *Berättelser om barnafödande. Form, innehåll och betydelse i kvinnors muntliga skildring av födsel*. Åbo: Åbo akademis Förlag, 2000.

PELTONEN, Ulla-Maija. 1996. *Punakapinan muistot: tutkimus työväen muistelukerronnan muotoutumisesta vuoden 1918 jälkeen*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 1996. 443 s.

PELTONEN, Ulla-Maija. 1999. The Return of the Narrator. In OLLILA, A. *Historical Perspectives on Memory*. Studia Historica 61. Finnish Literature Society, Helsinki, 1999.

PÖYSÄ, Jyrki. 1997. *Jätjän synty. Tutkimus sosiaalisen kategorian muotoutumisesta suomalaisessa kulttuurissa ja itäsuomalaisessa metsätyöperinteessä*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 669. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 1997.

RANINEN-SIISKONEN, Tarja. 1999. Vieraana omalla maalla. Tutkimus karjalaisen siirtoväen muistelukerronnasta. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 766. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 1999.

SNELLMAN, Hanna. 1996. *Tukkilaisen tulo ja lähtö. Kansatieteellinen tutkimus Kemijoen metsä- ja uittotyöstä*. Oulu: Pohjoinen, 1996.

UKKONEN, Taina. 2000. Menneisyyden tulkinta kertomalla. Muistelupuhe oman historian ja kokemukertomusten tuottamisprosessina. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 797. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 2000.

VANĚK, Miroslav - MÜCKE, Pavel - PELIKÁNOVÁ, Hana. 2007. *Naslouchat hlasům paměti: teoretické a praktické aspekty orální historie*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2007. 224 s.

Online zdroje:

16. konference IOHA. [online] Dostupné z: <http://www.ioha2010prague.cz/> [citováno 12. září 2010]

Boloňský proces. [online] Dostupné z: <http://www.bologna.msmt.cz/> [citováno 12. září 2010]

Česká asociace orální historie. [online] Dostupné z: <http://oralhistory.cz/> [citováno 23. října 2010]

ELORE. [online] Dostupné z: <http://www.elore.fi/ojs/english.html> [citováno 12. září 2010]

FINGERROOS, Outi. – LAAKKONEN, S. - SALMI-NIKLANDER, K.: Review: Finnish Oral History Network. In *ELORE*, vol. 13 – 1/2006. [online]. 2006. Dostupné z: http://www.elore.fi/arkisto/1_06/fls1_06.pdf [citováno 12. září 2010]

Kansan Arkisto (doslovně Lidový archiv). [online] Dostupné z: <http://www.kansanarkisto.fi/> [citováno 12. září 2010].

YouTube. [online] Dostupné z: <http://www.youtube.com/watch?v=0qfjMkbrt94> [citováno 23. října 2010]

The folklore activities of the Finnish Literature Society. Folklore and oral history. [online] Dostupné z: <http://www.folklorefellows.fi/netw/ffn15/fls.html> [citováno 12. září 2010]

Tampere1918. [online] Dostupné z: <http://www.tampere1918.fi/> [citováno 23. října 2010]

Timo Malmi. [online] Dostupné z: <http://www.uta.fi/~titima/englanti.html> [citováno 23. října 2010]

Työväenliikkeen kirjasto (Knihovna dělnického hnutí) v Helsinkách; kontakt viz: <http://79.134.126.253/?q=node/18> [citováno 12. září 2010].

VIRKKUNEN, Henna. A Higher Education. In *Public Service Review: European Union* 18. [online] s. 505. Dostupné z: http://www.publicservice.co.uk/article.asp?publication=European%20Union&id=402&content_name=Focus:%20science%20and%20research%20in%20Finland&article=12909 [citováno 12. září 2010]

Digitální audio nahrávky rozhovorů v angličtině uložené v Centru orální historie ÚSD AV ČR, v.v.i.

Sbírka *Rozhovory*:

Rozhovor s Outi Fingerroos, tazatel Tomáš Bouška. [audio ve formátu mp3] 22. května 2008, Tampere.

Rozhovor s Timem Malmim, tazatel Tomáš Bouška. [audio ve formátu mp3] 7. května 2008, Tampere.

Rozhovor s Ullou-Maijou Peltonen, tazatel Tomáš Bouška. [audio ve formátu mp3] 8. dubna 2008, Helsinky.

Rozhovor s Jormou Kalelou, tazatel Tomáš Bouška. [audio ve formátu mp3] 8. dubna 2008,

Helsinky.

Rozhovor s Marjattou Hietalou a Kristinou Graae, tazatel Tomáš Bouška. [audio ve formátu mp3] 8. května 2008, Helsinky.

Tento výstup vznikl v rámci projektu číslo 261105/2010 řešeného na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy v Praze z prostředků specifického vysokoškolského výzkumu v roce 2010.